

Háttéranyag!

Könyveink témái sajnós nem avulnak! Keresse kiadványainkat!

Erdőkincsünkről

Erdeink múltjával és jövőjével *A természet romlása, a romlás természete* című, Magyarország környezeti helyzetét elemző könyvünk 2. fejezete foglalkozik. Most a jövő feladatait soroló részből idézünk.

Erdeink egyre csak szegényednek? (Bartha Dénes)

Az EU-csatlakozás után hatalmas földterületeket kell mentesíteni a mezőgazdálkodás alól, az így felszabaduló területek egyik célravezető hasznosítási módja az erdőtelepítés lesz. 1997-ben Nemzeti Erdőtelepítési Programot hirdettek meg, e szerint rövid távon, az 1997–2005 közötti időszakban 112 ezer, hosszabb távon, 2006–2035 között 623 ezer hektár erdőt kellene telepítenünk. A tervek szerint tehát a következő fél évszázadban több mint 700 ezer hektár területen nyílik majd lehetőség erdőtelepítésre, így megismételhető, illetve fölülmúlható az elmúlt fél évszázad hőstette. De ha nem leszünk tekintettel az eddigi hibákra, s egyéb, azóta megjelent igényekre, úgy még erősebb kritikára lehet számítani. (Lásd táblázat.)

Erdőgazdálkodásunkat érő vádak

Vád	Példa
Profitorientált erdőgazdálkodás	A rövid távú, kizárólag nyereségérdekelt szabályozórendszer miatt háttérbe szorult a természetközeli erdőgazdálkodás.
Monokultúra-szemlélet	Többnyire egyetlen fafajjal, egyszerre erdősítenek, így elegytelen, egykorú állományok jönnek létre.
Tarvágás erdeink kilencztedében	Becslések szerint ma erdeink 30-40 százalékán lehetne mellőzni a tarvágást, amelynek egyik következményeként rövid idő alatt jelentős területek válnak erdő nélkül védtelenné (erózió stb.)
Idegenföldi (nem őshonos fafajok) túlzott arányú telepítése	Erdőterületünk majdnem felén nem őshonos fajok (fajták) állományai állnak, pedig becslések szerint erdőterületünknek legfeljebb egyharmadán indokolt az idegenföldi fafajok fenntartása.
Tuskózásos felújítás	Főként az alföldi területeinken elterjedt tarvágás utáni tuskózás, tuskóletolás és talajelőkészítés során a fauna és flóra megsemmisülésén túl a termőréteg is elvész, és jóval nehezebb az erdőfelújítás.
Fakitermelés tenyészidőszakban is	Ma az év minden napján egyforma eréllyel folyik a fakitermelés. Pedig a kíméletes

	fakitermelés ideje a tél, a fagyott talaj.
Vágáskorok csökkentése	A vágáskorok jóval a biológiai vágáskorok alatt vannak.
Túlgépesített fakitermelés és erdőművelés	A túlgépesített technológiák megsemmisítik vagy lényegesen szegényítik az erdei életközösségeket.
Túl sűrű és túlméretezett erdei feltáró utak	1 hektár erdőterületre 8 m erdei feltáró út jut. Káros ökológiai hatásai (például a vízháztartás megváltozása) miatt is csak a karbantartható és karbantartott utakat kellene meghagyni.
Intenzív erdőművelés	Az intenzív vegyszerezés, akár gyomnövények, akár állati károsítók ellen alkalmazzák, káros az erdők ökológiai rendszerére.
A természetes felújítás időszakának lerövidítése	A természetes felújítási módok közül csak a fokozatos felújítógátást alkalmazzák, ez azonban túl rövid időt – 2-3 évet – hagy a megújulásra, szemben a változatosabb koreloszlású erdőt adó, 15-30 évig tartó klasszikus fokozatos felújítógátással.
A mesterséges felújítás ideje túl hosszú	Ma átlag 7 év alatt fejeződik be egy erdőfelújítás. Az erózió, defláció, gyomosodás stb. mérséklésére rövidíteni kell az átfutási időt.
Az erdészeti szaporító anyag ellenőrizetlensége	Az ország egyik végében termelt magot lehet, hogy több száz kilométerre használják fel.
Sarjazztatás túlzott aránya	A sokféleség fenntartása miatt őshonos fajoknál mérsékelni kellene a sarjazztatást, mert így az utód genetikai állománya megegyezik az anyafáéval.
Nemesített fajták extenzív termesztése	A nemesített fajtákat csak intenzív termesztéssel lehet gazdaságosan művelni, azonban ez elmarad, így a fatermés is kevesebb.
Túlszorított nagyvadállomány	A szarvas, muflon, dóm és vaddisznó állomány hivatalos statisztikák szerint is háromszorosa az erdők vadeltartó-képességének.

Általános szempont, hogy a nemzetközi egyezményekkel és társadalmi elvárásokkal egybeesve a jövő erdőtelepítéseinek célja nem lehet kizárólag az élőfakészlet növelése. Olyan stabil erdei ökológiai rendszereket kell létrehozni, melyekben a biológiai sokféleség megőrizhető, és az új erdők közjóléti funkciói a társadalom szolgálatába állíthatók.

A 1949-ben elkezdett nagyszabású erdőtelepítési programra szükség volt, de másképp is meg lehetett volna valósítani.

Az elmúlt fél évszázad erdőtelepítései elsősorban az Alföldet célozták meg. Mivel az alföldi erdők telepítése főleg vízkérdés, s ezen a téren javulás nem várható (a globális felmelegedés miatt sem), célszerű, hogy a jövő erdőtelepítései a dombvidéki, alacsonyabb hegyvidéki területekre koncentrálódjanak.

A Nemzeti Erdőtelepítési Program szerint 2005-ig 112 ezer, hosszabb távon, 2006–2035 között 623 ezer hektár erdőt kellene telepítenünk.

A jól átgondolt területválasztáshoz annak ellenére is ragaszkodni kell, hogy tudjuk, a legnagyobb kiterjedésű szántóterületek az Alföldön fognak felszabadulni. Az alföldi szántók helyére telepített nagy kiterjedésű állományok sorsa bizonytalan, az Alföldön elsősorban fasorokat, erdősávokat, facsoportokat, erdőfoltokat érdemes telepíteni. Azokon a sík vidéki területeken, ahol nincs vagy jelentéktelen a talajvízszint-csökkenés (például Szatmár-Beregi-sík, Bodrogköz, Körös-vidék, Dráva-sík), ott mindenképpen támogatandó a természetes–természetközeli állományok (főként keményfás ligeterdők és gyertyános-kocsányos tölgyesek) telepítése.

Az erdőtelepítési programban külön kell kezelni a hullámteret, ahol a legfőbb cél a szántóterületek visszaszorítása az erdőterület javára. Ez a terület, mint zöld folyosó, nagyon fontos az alföldi életközösségek biológiai sokféleségének megőrzésében és folyóvizeink tisztaságának megővésében, ezért az itt létesítendő természetes–természetközeli állományokat jó lenne külön támogatásban részesíteni.

A múlt erdőtelepítéseivel kapcsolatban a legtöbb kifogás azért merült fel, mert sok helyen természeti értékeket (például sziklagyepeket, lejtősztyeppeket, homoki és sziki gyepeket, mocsár- és lápréteket) semmisítettek meg, legtöbbször végérvényesen. Azért, hogy ez meg ne ismétlődhessen meg – az EU-csatlakozás következményeivel számolva és a természeti területek kijelölését figyelembe véve – fontos, hogy a jövő erdőtelepítései a szántóterületekre koncentrálódjanak. Esetenként a természeti értéket nem jelentő másodlagos gyepek is szóba kerülhetnek itt.

Mint tudjuk, a jövőben az erdőtelepítések elsősorban a magántulajdonban lévő földrészekre korlátozódnak majd. Az egyéni és társadalmi érdek ellentétpár feloldásához, a megfogalmazott elvárások teljesüléséhez mindenképpen jól működő szabályozórendszert kell kidolgozni. Annál is inkább, mert az agrártámogatásokból az erdészet aránytalanul keveset kap, a csaknem 20 százalékos területarány ellenére a támogatás nem éri el a 2 százalékos részarányt.

Mivel az erdőtelepítések terén számos tapasztalattal rendelkezünk, ezért a jövő telepítéseit tervezve nem árt hangoztatni G. Santayana mondását: „Aki nem hajlandó visszaemlékezni a múltra, arra ítéltetik, hogy megismételje azt.”

Igény a természetközeli erdőgazdálkodásra

A társadalom és bizonyos szakmai körök egyre jobban hangoztatott igénye a természetközeli erdőgazdálkodás szélesebb körű elterjesztése. Mi is az a természetközeli erdőgazdálkodás, mennyi szakmai ismerettel rendelkezünk róla, s milyen esélyei vannak meghonosodásának? A természetközeli erdőgazdálkodás az adott termőhelyen a természet által alkotott, újratermelhető erdőtársulásban folyik úgy, hogy annak faji összetételét és szerkezetét nem változtatja meg lényegesen. Nagyon fontos, hogy a különböző erdőművelési és fahasználati tevékenységek során tekintettel van a termőhelyre is, annak állapotát nem rontja, mivel a tartamos (fenntartható) erdőgazdálkodás záloga az ép, roncsolatlan termőhely. Tekintettel van az erdőtársulások természetes folyamataira, melyekre alapozva tervezi meg a faanyag kitermelését, illetve a teljes kitermelés után az erdő felújítását. Mivel a különböző fajok, így az erdőtársulásokat felépítő fajok évszázadok alatt alkalmazkodtak a termőhelyükhöz, ezért a természetközeli erdőgazdálkodás a helyben termett szaporítóanyagra alapoz, azt használja fel az erdőfelújítások során, s idegenből, távoli területekről nem hoz szaporítóanyagot.

A legdrasztikusabb emberi beavatkozás az erdők tarvágása, ami hazánkban sajnos a leggyakrabban, több mint 90 százalékban alkalmazott eljárás.

Míndezek a felismerések már régen, közel két évszázada megszülettek a hazai erdészeti szakemberek fejében, s a természetközeli erdőgazdálkodás módszereiről és feladatairól számos szakkönyv és szakkikk látott napvilágot (például Illés Nándor, Vadas Jenő, Roth Gyula, Majer

Antal erdészprofesszorok tollából). Ám ezekkel a problémákkal nem csak az elméleti szakemberek foglalkoztak, sok erdész a gyakorlatban is bizonyította a természetközeli erdőgazdálkodás létjogosultságát és kivitelezhetőségét. Mára azonban a „gazdasági kényszerek” sora oda vezetett, hogy bizonyos természetközeli erdőgazdálkodási módok (például szálalás, szálalóvágás) teljesen eltűntek vagy csak egy-két (referencia) terület maradt az országban. A természetközeli erdőgazdálkodás háttérbe szorulását a természetes felújítás (tulajdonképpen az erdő megújítása) jelzi a legjobban: 1970-ben még 47 négyzetkilométeren alkalmazták ezt az eljárást, míg húsz évvel később, 1990-ben már csak 24 négyzetkilométeren folyt így a felújítás. Ezzel szemben a tarvágásos felújítás nagysága 1970-ben 135 négyzetkilométer, míg 1990-ben 191 négyzetkilométer volt. (8)

Mekkora legyen a természetes felújítás aránya a jövőben? A természetes felújítás kedvezőtlen tendenciája mindenképpen megfordítandó, ha természetközeli erdeinket fenn akarjuk tartani. Általános elvként megfogalmazható, hogy kultúrerdeinkben tarvágást és mesterséges felújítást, természetközeli állapotban maradt erdeinkben pedig természetközeli erdőgazdálkodást és felújítást kell folytatni. S mivel ennek aránya jelenleg közel 50-50 százalék, így jócskán lenne min változtatni a jövőben. Kérdés, hogy a társadalom és bizonyos szakmai körök igényét mennyire veszik majd figyelembe az erdőgazdálkodók.

Az erdők, különösen a természetközeli erdők életébe a legnagyobb mérvű beavatkozást a fahasználat jelenti. Ezek közül is a fatermés végső betakarítását jelentő véghasználatok a legveszélyesebbek, mert az erdő élővilágának jelentős része ekkor megsemmisül, s a termőhely is – sokszor visszafordíthatatlanul – károsodik. A legdrasztikusabb emberi beavatkozás az erdők tarvágása, ami hazánkban sajnos a leggyakrabban, több mint 90 százalékban alkalmazott eljárás. Kétségtelen, hogy ezzel az eljárással a lehető leggyorsabban és a legkisebb költségfordítással termelhető ki a faanyag, de ennek ára van, amit a következő nemzedékeknek kell majd megfizetni. Nem szerencsés az sem, hogy az állami erdők legnagyobb részén is magán fakitermelő cégek dolgoznak. Nekik csak az az érdekük, hogy gyorsan betakarítsák a fatermést. A terület további sorsa, hogy lesz-e erdő ott, s milyen állomány fog ott felnővekedni, már nem érdekli őket.

Ma évente 6,5-7 millió köbméter faanyagot termelünk ki erdeinkből, ami a 70-es, 80-as évek 8-9 millió köbméteres kitermeléséhez képest visszaesést jelent. A csökkenés okait – sokrétűsége miatt – itt nem elemezzük, csupán arra szeretnénk rámutatni, hogy ebből a faanyagból 1,5-2 millió köbméter lombos rönk, papírfa, rostfa, tűzifa hagyja el az országot, azaz kerül exportcikként különböző országokba (elsősorban Ausztriába és Olaszországba). Ugyanakkor – főként a volt Szovjetunió utódállamaiból – évente 6-700 ezer köbméter fenyő-gömbfa behozatalra szorulunk. Így az export-import mérleg pozitív, ami közgazdasági szempontból bizonyára kedvező, de kérdés, hogyan hat ez erdeink állapotára, az ott folyó gazdálkodásra?

Erdeink azért pusztulnak, mert az ember – köztük az erdőgazdálkodó is – túlzott mértékben avatkozott be a természet rendjébe.

Feltétlenül kell nekünk fakivitelre törekednünk? – teszi fel a kérdést az erdőket féltők egyre növekvő tábora. Egy biztos, a kérdés megválaszolása előtt nem ártana egy olyan elemzés, amelyben nem csak a faanyag köbmétereit forintosítjuk, hanem az erdő összes élettelen és élő alkotórészének is értéket adunk. Ha az így kapott mutatókat vennénk szemügyre, aligha büszkélkednénk jelentős faexportunkkal.

Miért pusztulnak az erdők? – kérdezik világszerte egyre gyakrabban szakemberek és laikusok egyaránt. A kérdésre lehet bonyolult választ adni, de a bajok gyökere sajnos röviden összefoglalható: azért, mert az ember – köztük az erdőgazdálkodó is – túlzott mértékben avatkozott be a természet rendjébe. A harmonikus kapcsolat kialakítása helyett a természet kizsákmányolására törekedtünk. Ennek egyik nyilvánvaló következménye az erdők pusztulása.

Egy új gondolkodás- és gazdálkodásmód: a Pro Silva

A Pro Silva a természetes folyamatokra alapozott erdőgazdálkodást szorgalmazó erdészek 1989-ben Szlovéniában alapított európai szövetsége. Szlovéniában és Németországban nagy tekintélye van a Pro Silva mozgalomnak, de ma már Magyarországon is egyesületbe tömörülnek a Pro Silva gazdálkodás hívei.

A Pro Silva erdészek egyik kedvelt kifejezése a folyamatos borítás. Egyáltalán nem utasítják el a fakitermelést. Egy-egy öreg fát vagy néhány fából álló facsoportot gyakran kivágnak az erdőből, de az ilyen módon kezelt erdőkben soha nem látni letarolt területet. A vágásterület kifejezést törölték szótárukból. A Pro Silva találkozókön egy-egy természetes berkenye vagy hársfa mellett megállva hosszú vitákat folytatnak arról, hogy milyen szelíd beavatkozásokkal lehetne elérni, hogy 50 vagy 100 év múlva a kiválasztott fa értéke a lehető legnagyobb legyen.

Természetesen fontos feladatuknak tekintik a biológiai sokféleség megőrzését, a talaj és a klíma védelmét, az erdők közjóléti szerepének erősítését, de számításokkal bizonyítják, hogy módszerük gazdasági szempontból is jövedelmezőbb, mint az elmúlt évtizedek „korszerű” erdőgazdálkodása.

A Pro Silva példája is mutatja, hogy jó néhány erdész örömmel vállalna szerepet a természetet valóban tisztelő erdőgazdálkodás gyakorlatának kialakításában. Ám a folyamat csak akkor fog felgyorsulni, ha a szabályozórendszerben is lényeges változások történnek.